

Angelika Figiel
Uniwersytet Szczeciński

UCZEŃ ZE SPECJALNYMI POTRZEBAMI EDUKACYJNYMI W ŚWIETLE ZMIENIAJĄCYCH SIĘ PRZEPISÓW PRAWA OŚWIATOWEGO

Wprowadzenie

W naszym kraju podejmowane są liczne działania, których celem jest stworzenie uczniom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (SPE) odpowiednich warunków do edukacji. Każda szkoła powinna być przystosowana do efektywnego kształcenia uczniów o różnicowanych potrzebach edukacyjnych i możliwościach psychofizycznych. Działania te znajdują swoje odzwierciedlenie w regulacjach prawnych dotyczących prawa oświatowego.

W tym miejscu warto wspomnieć o artykule 28, ust. 1 a *Konwencji o prawach dziecka*, zgodnie z którym państwa-strony uznają prawo dziecka do nauki i zobowiązują się do podjęcia konkretnych kroków w celu stopniowego realizowania tego prawa. Odbywać się to ma na zasadzie równych szans, czyniąc nauczanie podstawowe jako obowiązkowe i bezpłatne dla wszystkich¹.

W Polsce dzieci ze SPE mają zagwarantowane prawo do nauki zgodnie z Konstytucją RP, której zapis (art. 70, ust. 1) informuje, że do ukończenia 18 roku życia nauka jest powszechna i obowiązkowa dla wszystkich, a sposób wykonywania obowiązku szkolnego określa ustawa².

Zagadnienie specjalnych potrzeb edukacyjnych rozpatrywane jest w różnych ujęciach, co wynika z dość obszernej definicji tego pojęcia. Często ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi kojarzona jest niepełnosprawność ucznia, jednakże nie można zapominać o innych źródłach, wynikających z indywidualnych predyspozycji ucznia, uwarunkowań rodzinnych i społecznych.

Niniejszy artykuł ma zatem przybliżyć problematykę specjalnych potrzeb edukacyjnych. W tym celu autorka dokona analizy obowiązujących regulacji prawnych, których

¹ *Konwencja o prawach dziecka*, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. 1991, nr 120, poz. 526), <http://brpd.gov.pl/konwencja-o-prawach-dziecka> [10.04.2018].

² *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.* (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483), www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm [7.04.2018].

przedmiotem jest uczeń ze SPE i jego sytuacja w polskim systemie oświaty. Rozważania w wyżej przedstawionym temacie wymagają pewnych rozstrzygnięć definicyjnych, co uczynione zostanie w dalszej części tekstu.

1. Specjalne potrzeby edukacyjne – ustalenia terminologiczne

Pojęcie „specjalne potrzeby edukacyjne” (SPE) w obszarze pedagogiki i edukacji pojawiło się pod koniec lat siedemdziesiątych XX wieku: w roku 1978 w Wielkiej Brytanii, w raporcie Margaret Warnock zatytułowanym *Report of the Committee of Enquiry into the Education of Handicapped Children and Young People*³. Dokument ten był informacją o stanie opieki i poziomie edukacji dzieci, których rozwój odbiega od normy. Zgodnie z zaprezentowanymi wtedy danymi około 20% populacji brytyjskich uczniów nie potrafiło sprostać obowiązującym w szkołach wymaganiom edukacyjnym⁴. Do grupy tej zaliczano uczniów: niepełnosprawnych intelektualnie i fizycznie, o inteligencji niższej niż przeciętna, z wadami narządów zmysłu, zaburzeniami mowy. Ponadto po raz pierwszy ujęto w tej grupie uczniów ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się.

Pojęcie specjalnych potrzeb edukacyjnych upowszechnione zostało w przestrzeganej także przez Polskę *Deklaracji z Salamanki w sprawie Zasad, Polityki i Praktyki w zakresie Specjalnych Potrzeb Edukacyjnych*. Wskazany dokument wraz z *Wytocznymi dla Działań* został przyjęty w roku 1994 podczas Światowej Konferencji UNESCO, a jego inspiracją stała się zasada powszechności oraz uznanie konieczności działania na rzecz „szkół dla wszystkich”. Uczestnicy konferencji wskazali na silną potrzebę zapewnienia kształcenia dzieciom, młodzieży i dorosłym ze szczególnymi potrzebami edukacyjnymi w ramach zwykłych systemów oświaty. Ponadto wyrazili swoje przekonanie, że:

- „każde dziecko ma indywidualne cechy charakterystyczne, zainteresowania, zdolności i potrzeby w zakresie nauczania;
- systemy oświaty powinny być tworzone, a programy edukacyjne wdrażane z uwzględnieniem dużego zróżnicowania tych cech charakterystycznych i potrzeb;
- dzieci posiadające szczególne potrzeby edukacyjne muszą mieć dostęp do zwykłych szkół, które powinny [je] przyjąć w ramach prowadzenia nauczania stawiającego dziecko w centrum zainteresowania i mogącego zaspokoić jego potrzeby;
- zwykłe szkoły o tak otwartej orientacji są najskuteczniejszym środkiem zwalczania dyskryminacji, tworzenia przyjaznych społeczności, budowania otwartego społeczeństwa oraz wprowadzania w życie edukacji dla wszystkich [...] zapewniają one

³ *Special Education Needs. Report of the Committee of Enquiry into the Education of Handicapped Children and Young People*, London 1978, <http://www.educationengland.org.uk/documents/warnock/warnock1978.html> [7.04.2018].

⁴ M. Bogdanowicz, *Uczeń o specjalnych potrzebach edukacyjnych*, „Psychologia Wychowawcza” 1995, nr 3, s. 216–222; M. Bogdanowicz, A. Andryjanek, *Uczeń z dysleksją w szkole*, Gdynia 2005.

odpowiednie wykształcenie większości dzieci oraz poprawiają skuteczność, a także efektywność kosztową całego systemu oświaty⁵.

W obu wspomnianych dokumentach (*Raport Warnock* i *Deklaracja z Salamanki*) specjalne potrzeby edukacyjne rozumiane są jako trudności w uczeniu się i odnoszą się do grupy osób, która nie może podołać wymaganiom obowiązującego programu edukacyjnego⁶. Bardzo podobne ujęcie definicyjne prezentuje profesor Marta Bogdanowicz, odnosząca specjalne potrzeby edukacyjne „do tej grupy uczniów, która nie może podołać wymaganiom powszechnie obowiązującego programu edukacyjnego. Mają oni bowiem znacznie większe trudności w uczeniu się niż ich rówieśnicy. Są w stanie kontynuować naukę, ale potrzebują pomocy pedagogicznej w formie specjalnego programu nauczania i wychowania, specjalnych metod, dostosowanych do ich potrzeb, możliwości i ograniczeń. Powinni być nauczani przez specjalistyczną kadrę pedagogiczną w odpowiednich warunkach bazowych przy uwzględnieniu odmiennych rozwiązań organizacyjnych⁷”.

2. Uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w świetle zmieniających się przepisów prawa oświatowego

W roku 1998 Zespół do spraw Reformy Systemu Kształcenia Uczniów ze Specjalnymi Potrzebami Edukacyjnymi w Ministerstwie Edukacji Narodowej i Sportu opracował dokument określający specjalne potrzeby edukacyjne jako „potrzeby, które w toku rozwoju dzieci i młodzieży wynikają z ich niepełnosprawności lub powstają z innych przyczyn trudności w uczeniu się⁸”. Wśród przyczyn tego rodzaju trudności wyróżniono: uszkodzenia sensoryczne (wzrok, słuch), uszkodzenia motoryczne (ortopedyczne, postępujące schorzenia mięśni), upośledzenie umysłowe, zaburzenia komunikacji językowej, niepełnosprawności sprzężone, zaburzenia emocjonalne i zaburzenia zachowania, autyzm dziecięcy i zaburzenia pokrewne, specyficzne trudności w uczeniu się oraz przewlekłe choroby somatyczne⁹.

Zagadnienie specjalnych potrzeb edukacyjnych było także przedmiotem prac powołanego w 2008 roku przez Ministerstwo Edukacji Narodowej Zespołu Ekspertów do spraw Specjalnych Potrzeb Edukacyjnych, który opracował dwie definicje dotyczące specjalnych potrzeb rozwojowych (SPR) i edukacyjnych (SPE). Zgodnie z tą propozycją:

⁵ *Deklaracja z Salamanki* oraz *Wytyczne dla Działań w zakresie specjalnych potrzeb edukacyjnych* przyjęte przez Światową Konferencję Dotyczącą specjalnych potrzeb edukacyjnych, UNESCO 1994, <https://rownosc.info>media>uploads> [10.04.2018].

⁶ I. Chrzanowska, *Zaniedbane obszary edukacji – pomiędzy pedagogiką a pedagogiką specjalną. Wybrane zagadnienia*, Kraków 2009, s. 191–192.

⁷ M. Bogdanowicz, *Uczeń o specjalnych potrzebach...*, op. cit., s. 216.

⁸ *Reforma systemu kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, Warszawa 1998, s. 11.

⁹ *Ibidem*.

- dzieci i młodzież ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi to te, u których stwierdza się spektrum objawów utrudniających lub uniemożliwiających funkcjonowanie: ruchowe, sensoryczne, poznawcze, w zakresie komunikacji, emocjonalno-społeczne i/lub psychiczne, wpływających na jakość życia i pełnienie ról społecznych teraz i/lub w przyszłości;
- dzieci i młodzież ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi to te, u których stwierdza się zagrożenie niepełnosprawnością, wszelkie dysfunkcje, dysharmonie lub niesprawności mogące mieć negatywny wpływ na dalszy rozwój¹⁰.

Zespół Ekspertów przyjął także kryterium podziału, biorąc pod uwagę wiek:

- dzieci i młodzież od momentu rozpoczęcia nauki w szkole do jej ukończenia określa się mianem dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi lub
- dzieci od urodzenia do trzeciego roku życia to dzieci ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi¹¹.

Takie kryterium i taka formuła definiowania obowiązują obecnie w wielu krajach Unii Europejskiej.

Analiza powyższych ujęć definicyjnych pomija obecnie obowiązujące zapisy, w których wymiar specjalnych potrzeb edukacyjnych wynika również z potencjału intelektualnego lub uzdolnień poznawczych dzieci i młodzieży, a także uwarunkowań rodzinnych i środowiskowych. Tak szerokie ujęcie specjalnych potrzeb edukacyjnych rozpatrywane jest w rozporządzeniach o pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Warto w tym miejscu podkreślić, że wspomniane dokumenty wydawane były w latach: 1993, 2001, 2003, 2010, 2013, ostatnie z roku 2017, a treści dotyczące specjalnych potrzeb edukacyjnych pojawiły się po raz pierwszy w dokumencie z 2010 roku.

Z dniem 1 września 2009 roku w przedszkolach i szkołach zaczęła obowiązywać nowa *Podstawa programowa wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego*. Był to rok intensywnych prac Ministerstwa Edukacji Narodowej, które opracowało projekt zmian dotyczących kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, efektem czego 17 listopada 2010 roku Minister Edukacji Narodowej Katarzyna Hall podpisała sześć rozporządzeń dotyczących kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Ich zestawienie oraz najważniejsze zapisy obrazuje tabela 1.

¹⁰ L. Zaremba, *Specjalne potrzeby rozwojowe i edukacyjne dzieci i młodzieży. Identyfikowanie SPR i SPE oraz sposoby ich zaspokajania*, Warszawa 2014, s. 15.

¹¹ Ibidem.

Tabela 1. Najważniejsze zapisy regulacji prawnych dotyczących kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

<i>Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U. 2010, nr 228, poz. 1487)</i>	
Na czym polega pomoc psychologiczno-pedagogiczna udzielana uczniowi?	„Na rozpoznawaniu i zaspokajaniu indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych ucznia oraz rozpoznawaniu indywidualnych możliwości psychofizycznych ucznia”.
Którym uczniom w szczególności udzielana jest pomoc psychologiczno-pedagogiczna?	<ul style="list-style-type: none"> – Niepełnosprawnym; – niedostosowanym społecznie; – zagrożonym niedostosowaniem społecznym; – szczególnie uzdolnionym; – ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się; – z zaburzeniami komunikacji językowej; – z chorobą przewlekłą; – znajdującym się w sytuacji kryzysowej lub traumatycznej; – dotkniętemu niepowodzeniami edukacyjnymi; – z zaniedbań środowiskowych związanych z sytuacją bytową ucznia i jego rodziny, ze sposobem spędzania czasu wolnego, z kontaktami środowiskowymi; – z trudnościami adaptacyjnymi związanymi z różnicami kulturowymi lub ze zmianą środowiska edukacyjnego, w tym związanymi z wcześniejszym kształceniem za granicą.
Na czym polega pomoc psychologiczno-pedagogiczna udzielana rodzicom uczniów i nauczycielom?	„Na wspieraniu rodziców i nauczycieli w rozwiązywaniu problemów wychowawczych i dydaktycznych oraz rozwijaniu ich umiejętności wychowawczych w celu zwiększenia efektywności pomocy psychologiczno-pedagogicznej dla uczniów”.
W jakiej formie udzielana jest uczniom pomoc psychologiczno-pedagogiczna?	<p>W formie:</p> <ul style="list-style-type: none"> – klas terapeutycznych; – zajęć rozwijających uzdolnienia; – zajęć dydaktyczno-wyrównawczych; – zajęć specjalistycznych, korekcyjno-kompensacyjnych, ogopedycznych, socjoterapeutycznych oraz innych zajęć o charakterze terapeutycznym; – zajęć związanych z wyborem kierunku kształcenia i zawodu oraz planowaniem kształcenia i kariery zawodowej;

	– porad i konsultacji.
W jakiej formie udzielana jest pomoc psychologiczno-pedagogiczna rodzicom uczniów i nauczycielom?	W formie: – porad; – konsultacji; – warsztatów; – szkoleń.
Inne wskazania wynikające z rozporządzenia to: określenie składu i zadań „zespołu” tworzonego dla ucznia, któremu udzielana jest pomoc psychologiczno-pedagogiczna, określenie zadań specjalistów pracujących w szkole: pedagoga i psychologa, logopedy, doradcy zawodowego.	
<i>Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych (Dz.U. 2010, nr 228, poz. 1488)</i>	
Jakie zadania realizują poradnie psychologiczno-pedagogiczne, w tym poradnie specjalistyczne?	„Udzielają dzieciom i młodzieży pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz pomocy w wyborze kierunku kształcenia i zawodu, a także udzielają rodzicom i nauczycielom pomocy psychologiczno-pedagogicznej związanej z wychowaniem i kształceniem dzieci i młodzieży”.
W jaki sposób poradnie realizują swoje zadania?	Poprzez: – diagnozowanie, opiniowanie; – działalność terapeutyczną, prowadzenie grup wsparcia; – prowadzenie mediacji, interwencję kryzysową; – działalność profilaktyczną; – poradnictwo, konsultacje; – działalność informacyjno-szkoleniową.
Przy pomocy jakich specjalistów poradnie realizują swoje zadania?	Przy pomocy: – psychologów; – pedagogów; – logopedów; – doradców zawodowych.
<i>Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w specjalnych przedszkolach, szkołach i oddziałach oraz w ośrodkach (Dz.U. 2010, nr 228, poz. 1489)</i>	
<ul style="list-style-type: none"> – Określa warunki organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży, jeśli są to osoby niepełnosprawne, niedostosowane społecznie oraz zagrożone niedostosowaniem społecznym, wymagające specjalnej organizacji nauki i metody pracy w przedszkolach i szkołach specjalnych, oddziałach i ośrodkach. – Określa, dla kogo organizowane są przedszkola specjalne, oddziały specjalne w przedszkolach ogólnodostępnych, szkoły specjalne oraz oddziały specjalne w szkołach ogólnodo- 	

<p>stępnych. Są one przeznaczone dla uczniów: niesłyszących, słabosłyszących, niewidomych, słabowidzących, z niepełnosprawnością ruchową, w tym afazją, z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim, umiarkowanym lub znacznym, z autyzmem, w tym zespołem Aspergera, z niepełnosprawnościami sprzężonymi.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Wskazuje konieczność opracowania dla ucznia z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego, ze szczegółowym określeniem treści w nim zawartych. – Podkreśla konieczność dostosowania warunków i form sprawdzianu, egzaminu gimnazjalnego, maturalnego lub potwierdzającego kwalifikacje zawodowe.
<p><i>Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych (Dz.U. 2010, nr 228, poz. 1490)</i></p>
<ul style="list-style-type: none"> – Określa warunki organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla osób (dzieci i młodzieży) niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym w przedszkolach i szkołach ogólnodostępnych i integracyjnych. – Wskazuje konieczność opracowania dla ucznia z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego, ze szczegółowym określeniem treści w nim zawartych. – Wskazuje konieczność zatrudnienia w przedszkolu i szkole dodatkowo nauczycieli z kwalifikacjami w zakresie pedagogiki specjalnej w celu współorganizowania kształcenia integracyjnego oraz określa ich zadania. – Podkreśla konieczność przeprowadzenia sprawdzianu, egzaminu gimnazjalnego, maturalnego oraz potwierdzającego kwalifikacje zawodowe w warunkach i formie dostosowanych rodzaju niepełnosprawności ucznia, a w przypadku uczniów zagrożonych niedostosowaniem społecznym lub niedostosowanych społecznie – w warunkach dostosowanych do ich indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych.
<p><i>Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz.U. 2010, nr 228, poz. 1491)</i></p>
<ul style="list-style-type: none"> – Zobowiązuje nauczycieli do dostosowania wymagań edukacyjnych do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia, który otrzymał: orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego; orzeczenie o potrzebie indywidualnego nauczania; opinię poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej; a także dla ucznia, który nie otrzymał orzeczenia ani opinii, na podstawie ustaleń zawartych w planie działań wspierających. – Opinia poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej, o specyficznych trudnościach w uczeniu się może być wydawana uczniowi nie wcześniej niż po ukończeniu trzeciej klasy szkoły podstawowej i nie później niż do chwili ukończenia szkoły podstawowej. Opinia wydawana jest raz i obowiązuje przez cały okres trwania edukacji.

<p>– Sposób dostosowania warunków przeprowadzenia sprawdzianu, egzaminu gimnazjalnego i maturalnego wskazuje rada pedagogiczna.</p>
<p><i>Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie ramowego statutu publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym publicznej poradni specjalistycznej (Dz.U. 2010, nr 228, poz. 1492)</i></p>
<p>– Podkreśla konieczność określenia w statucie zakresu zadań poradni i pracowników, z uwzględnieniem zadań realizowanych poza szkołą, w szczególności w przedszkolach, szkołach i placówkach oraz środowisku rodzinnym dzieci i młodzieży.</p>

Źródło: opracowanie własne na podstawie rozporządzeń MEN z dnia 17 listopada 2010 r.

Powyższe dokumenty miały zagwarantować organizację kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi na każdym etapie ich edukacji. Zobowiązały nauczycieli do zindywidualizowania podejmowanych przez nich działań pedagogicznych. Ponadto wskazano uprawnienia, jakimi dysponuje szkoła podczas pracy z uczniem ze SPE (promowanie bądź pozostawienie ucznia w tej samej klasie, zwalnianie z drugiego obowiązkowego języka obcego). Pozwoliły także dookreślić grupę uczniów niepełnosprawnych poprzez dodanie do niej uczniów z autyzmem i z zespołem Aspergera, a w grupie uczniów z niepełnosprawnością ruchową – również uczniów z afazją.

Najważniejsze jednak zmiany, jakie wynikały z przytoczonych dokumentów, mówiły o obowiązku udzielania i organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki pomocy psychologiczno-pedagogicznej nastawionej na wielospecjalistyczną diagnozę oraz indywidualizację pracy z dzieckiem, z uwzględnieniem jego potrzeb i możliwości. Rozporządzenie z 2010 roku w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej¹² jasno określiło, na czym ta pomoc ma polegać. Ponadto zobowiązano nauczycieli do tworzenia zespołów, których zadaniem jest opracowanie Kart Indywidualnych Potrzeb oraz Planów Działań Wspierających dla uczniów z opinią wydaną przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną¹³, a dla uczniów z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego – Indywidualnych Programów Edukacyjno-Terapeutycznych (IPET).

Pomoc psychologiczno-pedagogiczna, w myśl najnowszego, wydanego 9 sierpnia 2017 roku *Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach*

¹² *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U. 2010, nr 228, poz. 1487).*

¹³ Obowiązek zakładania Kart Indywidualnych Potrzeb oraz Planów Działań Wspierających został zniesiony wraz z wejściem w życie nowego *Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U. 2013, poz. 532)* na rzecz indywidualnych lub grupowych programów pomocy psychologiczno-pedagogicznej dokumentowanej w dzienniku pracy nauczyciela.

i placówkach¹⁴, ma polegać na rozpoznawaniu i zaspokajaniu indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz na rozpoznawaniu indywidualnych możliwości psychofizycznych, wynikających w szczególności:

- z niepełnosprawności;
- z niedostosowania społecznego;
- z zagrożenia niedostosowaniem społecznym;
- z zaburzeń zachowania lub emocji;
- ze szczególnych uzdolnień;
- ze specyficznych trudności w uczeniu się;
- z deficytów kompetencji i zaburzeń sprawności językowych;
- z choroby przewlekłej;
- z sytuacji kryzysowych lub traumatycznych;
- z niepowodzeń edukacyjnych;
- z zaniedbań środowiskowych związanych z sytuacją bytową ucznia i jego rodziny, ze sposobem spędzania czasu wolnego i z kontaktami środowiskowymi;
- z trudności adaptacyjnych związanych z różnicami kulturowymi lub ze zmianą środowiska edukacyjnego, w tym związanych z wcześniejszym kształceniem za granicą.

Powyższe rozporządzenie wprowadziło nowe rozwiązanie w zakresie indywidualizacji nauczania. Jest nim zindywidualizowana ścieżka kształcenia, organizowana na podstawie opinii wydanej przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną dla uczniów, którzy mogą uczęszczać do przedszkola lub szkoły, jednakże ze względu na trudności w funkcjonowaniu, wynikające w szczególności ze stanu zdrowia, nie mogą realizować wszystkich zajęć wychowania przedszkolnego lub zajęć edukacyjnych wspólnie z oddziałem przedszkolnym lub szkolnym i wymagają dostosowania organizacji i procesu nauczania do ich specjalnych potrzeb edukacyjnych¹⁵.

9 sierpnia 2017 roku weszło w życie także *Rozporządzenie w sprawie warunków i trybu udzielania zezwoleń na indywidualny program lub tok nauki oraz organizacji indywidualnego programu lub toku nauki*¹⁶. Dokument ten powstał z myślą o uczniach ze szczególnymi uzdolnieniami, by dać im szansę na realizację indywidualnego programu nauki w zakresie jednego, kilku lub wszystkich obowiązujących zajęć edukacyjnych przewidzianych w tygodniowym rozkładzie zajęć dla danej klasy, według programu dostosowanego do uzdolnień, zainteresowań i możliwości edukacyjnych.

¹⁴ *Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach* (Dz.U. 2017, poz. 1591).

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków i trybu udzielania zezwoleń na indywidualny program lub tok nauki oraz organizacji indywidualnego programu lub toku nauki* (Dz.U. 2017, poz. 1569).

Podsumowanie

Analiza zaprezentowanych dokumentów prawnych z zakresu prawa oświatowego dość szczegółowo reguluje sytuację ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Podkreślić należy, że dzisiejszego rozumienia ucznia ze SPE nie kojarzy się tylko i wyłącznie z niepełnosprawnością, lecz pamięta się również o innych źródłach, wynikających z indywidualnych predyspozycji ucznia, a także o uwarunkowaniach rodzinnych i społecznych.

Chociaż termin „specjalne potrzeby edukacyjne” w środowisku pedagogów jest już powszechnie utrwalony, należy podkreślić, że nigdy nie był i nadal nie jest terminem urzędowym. Funkcjonuje wyłącznie w języku potocznym czy opracowaniach naukowych, natomiast w regulacjach prawnych dotyczących prawa oświatowego stosuje się określenie „indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne”¹⁷.

Kierunek rozwoju polityki oświatowej na rzecz uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi zmierza w stronę promowania edukacji włączającej, która polega na włączaniu dzieci ze SPE w normalny nurt kształcenia. W niektórych krajach zlikwidowano już całkowicie szkolnictwo specjalne (na przykład we Włoszech), w wielu innych liczba szkół specjalnych systematycznie maleje, wzrasta natomiast liczba szkół powszechnych (ogólnodostępnych), w których dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi uczą się razem ze swoimi pełnosprawnymi rówieśnikami¹⁸. W klasach tych nie ma zredukowanej liczby uczniów, a zajęcia prowadzą nauczyciele, którzy nie muszą mieć wykształcenia w zakresie pedagogiki specjalnej. Wymaga się od nich jednak dostosowania programu nauczania do potrzeb i możliwości ucznia¹⁹.

Bibliografia

Literatura

- Bogdanowicz M., *Uczeń o specjalnych potrzebach edukacyjnych*, „Psychologia Wychowawcza” 1995, nr 3.
- Bogdanowicz M., A. Andryjanek, *Uczeń z dysleksją w szkole*, Gdynia 2005.
- Buchnat M., *Uczeń z lekką niepełnosprawnością intelektualną w szkolnictwie integracyjnym i ogólnodostępnym*, [w:] *Dzieci i młodzież z niepełnosprawnością intelektualną w systemie edukacji*, red. M. Buchnat, B. Tylewska-Nowak, Warszawa 2012.
- Chrzanowska I., *Zaniedbane obszary edukacji – pomiędzy pedagogiką a pedagogiką specjalną. Wybrane zagadnienia*, Kraków 2009.
- Firkowska-Mankiewicz A., *Edukacja włączająca – drogą ku przyszłości*, <http://www.abcd.edu.pl> [17.04.2018].

¹⁷ A. Olechowska, *Specjalne potrzeby edukacyjne*, Warszawa 2016, s. 29–30.

¹⁸ A. Firkowska-Mankiewicz, *Edukacja włączająca – drogą ku przyszłości*, <http://www.abcd.edu.pl> [17.04.2018].

¹⁹ M. Buchnat, *Uczeń z lekką niepełnosprawnością intelektualną w szkolnictwie integracyjnym i ogólnodostępnym*, [w:] *Dzieci i młodzież z niepełnosprawnością intelektualną w systemie edukacji*, red. M. Buchnat, B. Tylewska-Nowak, Warszawa 2012, s. 69–70; B. Grzyb, *Uwarunkowania związane z przenoszeniem uczniów niepełnosprawnych ze szkół integracyjnych do specjalnych*, Kraków 2013, s. 14.

Grzyb B., *Uwarunkowania związane z przenoszeniem uczniów niepełnosprawnych ze szkół integracyjnych do specjalnych*, Kraków 2013.

Olechowska A., *Specjalne potrzeby edukacyjne*, Warszawa 2016.

Reforma systemu kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, Warszawa 1998.

Special Education Needs. Report of the Committee of Enquiry into the Education of Handicapped Children and Young People, London 1978, <http://www.educationengland.org.uk/documents/warnock/warnock1978.html> [7.04.2018].

Zaremba L., *Specjalne potrzeby rozwojowe i edukacyjne dzieci i młodzieży. Identyfikowanie SPR i SPE oraz sposoby ich zaspokajania*, Warszawa 2014.

Źródła

Deklaracja z Salamanki oraz Wytyczne dla Działań w zakresie specjalnych potrzeb edukacyjnych przyjęte przez Światową Konferencję Dotyczącą specjalnych potrzeb edukacyjnych, UNESCO 1994, <https://rownosc.info>media>uploads> [10.04.2018].

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483), www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm [7.04.2018].

Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. 1991, nr 120, poz. 526), <http://brpd.gov.pl/konwencja-o-prawach-dziecka> [10.04.2018].

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U. 2010, nr 228, poz. 1487).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych (Dz.U. 2010, nr 228, poz. 1488).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w specjalnych przedszkolach, szkołach i oddziałach oraz w ośrodkach (Dz.U. 2010, nr 228, poz. 1489).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych (Dz.U. 2010, nr 228, poz. 1490).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz.U. 2010, nr 228, poz. 1491).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie ramowego statutu publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym publicznej poradni specjalistycznej (Dz.U. 2010, nr 228, poz. 1492).

Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U. 2013, poz. 532).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków i trybu udzielania zezwoleń na indywidualny program lub tok nauki oraz organizacji indywidualnego programu lub toku nauki (Dz.U. 2017, poz. 1569).

Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U. 2017, poz. 1591).

Angelika Figiel

Uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w świetle zmieniających się przepisów prawa oświatowego

Niniejszy artykuł jest przypomnieniem zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w placówkach oświatowych. We wstępnej części tekstu, przez pryzmat ujęć definicyjnych specjalnych potrzeb edukacyjnych, dokonano charakterystyki tego zagadnienia. W drugiej części artykułu przedstawiono sytuację uczniów ze SPE w oparciu o zmieniające się przepisy prawa oświatowego. Ukazano źródła specjalnych potrzeb edukacyjnych oraz sposoby ich zaspokajania w obszarze edukacji.

Słowa kluczowe: specjalne potrzeby edukacyjne; pomoc psychologiczno-pedagogiczna; edukacja inkluzyjna (włączająca).

A student with special education needs in the light of changing provisions of the educational law

In this article the author presents a changing situation, over the years, of a student with SEN. It is shown by some definitional approaches of special education needs and the analysis of the legal regulations in relation to the educational law.

Keywords: special education needs; psychological and pedagogical assistance; inclusive education.

Translated by Angelika Figiel